

I. ВЪЗМОЖНОСТИ

На редовете по-долу ще се обърна към въпроса за възможността (или не-възможността, *im-possibilité*, тъй като става дума за един и същ въпрос) в текстовете на Жак Дерида. Този въпрос ми се струва ключов, тъй като логиката, която е въведена през своеобразната употреба на двойката възможно/невъзможно от страна на френския мислител, е отигравана и разгъвана многократно през произведенията му и би могла да спомогне не само за по-доброто схващане на казаното, но и – може би и по-важно – за проследяването на един различен залог на казаното, или на същия залог, но по различен начин. Темата, следователно, ще е *dynamis*. Ще се опитам единствено да предложа реконструкция на основната структура (или игра) на отношението възможно-невъзможно у Дерида, без да се впускам в по-дълги – и иначе необходими – анализи на проблемите, към които решението на мислителя води, свързани с преосмислянето на връзката възможност-негативност.

Нека започна с едно просто усложнение на двойката възможно/невъзможно, като въведа триполюсен модел: на първо място стои не-възможността, после идва онова, което може временно да се нарече „позитивна“ възможност, възможността-да (да се случи, да се направи), а накрая е възможността-да-не. Както е известно, това усложнение е въведено в „Западната мисъл“ не по-късно от Аристотеловото време и именно Аристотел е философът, който подчертава, че разумната възможност е причина за двата възможни резултата (например един строител може да строи или да не строи къщи, в зависимост от стремежа и произволения му).¹ И така, има две възможности, „позитивна“ и „негативна“, ако може така да се каже, възможност-да и възможност-да-не. Триделението трябва да бъде

¹ Аристотел, *Метафизика*, прев. Н. Гочев, И. Христов, София: СОНМ, 2000, с. 180–181 (IX, 5, 1048a: 1–25).

взето предвид, когато се чете Дерида, тъй като, както ще бъде показано, той използва този триполюсен модел, а не двуполюсния на възможност и невъзможност. Самата деконструкция на двойката възможно/невъзможно (а това включва всичко, което мислителят казва за „може би“, за *Il faut*, за призрачността и т.н.) трудно би могла да бъде разбрана, ако читателят не е наясно с посоченото просто усложнение.

I.

Има една известна фраза, която Дерида повтаря често, в различни контексти и с различна цел, която се появява за пръв път в *Пощенската картичка* и която звучи така: „едно писмо може винаги – и затова трябва – никога да не пристигне на предназначението си“.¹ Едно писмо може (*pouvoir*) винаги да не пристигне (*pouvoir ne pas arriver*)² и затова, поради тази причина, следователно (*donc*) то никога не пристига напълно или просто. „Следователно“, защото този малшанс (*malchance*), шансът да не пристигне, е структурно вписан:

La malchance (la mal-adresse) de cette chance, c'est que pour *pouvoir ne pas arriver*, cela doit comporter en soi une force et une structure telles, une dérive de la destination, que cela *doit* aussi ne pas arriver de toute façon.³

[Малшансът (неправилното отправяне [неправилния адрес]) на този шанс е, че, за да *може* да не пристигне, той трябва да носи в себе си такива сила и структура, отклонение от предназначението, че също *трябва* да не пристига по никакъв начин.]

Несъмнено, има няколко начина да се чете това твърдение. То не е толкова лесно, колкото изглежда. Тъй като първото, което хрумва, е, че ако едно писмо може винаги да не пристигне (а – по

¹ Jacques Derrida, *La carte postale: De Socrate à Freud et au-delà*, Paris: Flammarion, 1980, p. 133.

² Ibid., p. 135.

³ Ibid.

Дерида – следователно то структурно никога не може да пристигне по какъвто и да е прост начин), тогава има също и „позитивна“ възможност за писмото да пристигне, с други думи, едно писмо винаги може да пристигне до предназначението си и затова тази възможност също ще е структурно вписана и в определен смисъл всяко писмо, каквото и да е назначението, до което е достигнало, е достигнало *също* своето предназначение, всяко писмо пристига до предназначението си. (Не е ли това начинът, по който Дерида е критикуван от някои лаканианци?) Този начин на мислене звучи достатъчно логически обоснован, дори повече: той звучи логически *par excellence*, защото звучи аристотелиански. Дори посветени деридианци понякога се поддават на тази логика и така четем в наскоро публикувана (и прекрасна във всяко друго отношение) книга от Жинет Мишо, че „едно откраднато писмо може понякога да достигне до предназначението си“ (*une lettre volée peut parfois arriver à destination*)¹. Ако се следва тази логика, може да се стигне до няколко алтернативни пътища. А) Първият ще води до отхвърлянето на аргумента с твърдение, че от двете възможности само едната се актуализира (осъществява). Писмото или пристига, или не пристига, няма смисъл в това да се говори за „просто“ или „напълно“ пристигане, няма такова нещо. Това поставяне на въпроса ще означава сериозно неразбиране на смисъла на аргумента. Ала има и други възможности. Б) Може да се каже, че самата несъвместимост на двете възможности е вписана. В) Или може да се настоява, че няма несъвместимост на двете възможности в реалността, така че в някакъв смисъл едно писмо никога не пристига, но в друг смисъл – то винаги пристига. Тази линия на мислене предполага преосмисляне на отношението между възможно и невъзможно по различен начин и поради това звучи доста деридиански. Поради причини, които ще станат ясни след миг, никой от тези пътища не е достатъчно добър, ако се държи сметка за аргумента на Дерида.

Онова, което изброените алтернативни пътища (а. само една възможност се актуализира; б. не възможността-да-не е вписана, а

¹ Ginette Michaud, *Tenir au secret (Derrida, Blanchot)*, Paris: Galilée, 2006, p. 53. Фразата се появява в скоби и трябва да демонстрира прозренията на Дерида при прочита му на „Мигът на моята смърт“ от Бланшо.

несъвместимостта на „позитивната“ и „негативната“ възможност; в. „позитивната“ и „негативната“ възможност са съвместими в реалността и онова, което се случва, едновременно се случва и не се случва; а несъмнено има и други варианти в същата насока) споделят е, че те всички приемат за даденост симетрията или еквивалентността на двете възможности. „Възможността-да“ е мислена като стояща на същото ниво като „възможността-да-не“. Ала има и други възможности. Въобразете си, че отношението е нересципрочно и асиметрично; че валенциите на двете възможности са различни и те не стоят на едно ниво.

2.

За да се докаже това, би трябвало да се генерализира аргумента, което може да бъде сторено с преглед на други места в писаното от Дерида, които използват същия механизъм.

2.1.

Първото, което се набива на очи е вероятно известното твърдение, появило се за пръв път в „Подпис събитие контекст“¹ и по-късно разработено в *Limited Inc a b c...* Там се казва (в случая, разбира се, опростявам), че един речеви акт винаги може да е неуспешен поради неговата итеративност.² Възможността за провал „е същностна и структурна“, „маркираща всички факти, всички събития“³ и т.н. Това виждане ще бъде развито по-късно с оглед на отделни типове перформативи. Например в „Avances“⁴ Дерида ще опише работата

¹ Жак Дерида, „Подпис. Събитие. Контекст“, прев. Ж. Дамянова, *Литературна мисъл* 5/1993, с. 123–150.

² Върху необходимостта от тази възможност вж. Jacques Derrida, *Limited Inc*, Evanston: Northwestern University Press, 1988, pp. 47–50 (особено p. 48), 57–58.

³ Ibid., p. 48.

⁴ Jacques Derrida, «Avances», préface à Serge Margel, *Le Tombeau du dieu artisan*, Paris: Minuit, 1995, pp. 11–43.

на обещанието с изрично настояване на това, че ако едно обещание не може да не бъде спазено, то няма да е обещание: „За да бъде обещание, едно обещание *трябва да може* да бъде неударжано и следователно да *може да не бъде* обещание.“¹ Или както казва другаде в още по-сбита форма, „едно обещание трябва *да може да не бъде* ударжано“ [*promettre ne pas être tenu*].²

Логиката на свидетелството може да бъде четена в същата насока: няма да има свидетелство, ако онзи, който свидетелства не може да излъже, ако лъжесвидетелството е невъзможно. С думите на Дерида: „няма свидетелство, което да не имплицира структурно в себе си възможността за фикция, за симулакрум, за укриване и за лъжесвидетелство.“³

Ала няма нужда от специално обръщане към късните текстове на Дерида, ако се търси схемата. Още в първите книги, които Дерида публикува, същата логика може да бъде открита. В анализа си на Хусерловата феноменология френският философ подчертава, че същностната възможност за ненагледност е вписана в нагледа.⁴

¹ Ibid., p. 26.

² Jacques Derrida, *Papier Machine*, Paris: Galilée, 2001, p. 308 (Жак Дерида, „Необходимост на невъзможното“, прев. Д. Тенев, *Литературен вестник*, 14–20.07.2010, бр. 26, с. 14). Дерида се интересува от перформативния статус на *обещанието* поне от края на 70-те години. Още в първите страници на *Истината в живописата*, коментирайки думите на Сезан (в писмо до Емил Бернар от 23 октомври 1905 г.) „Аз ви дължа истината в живописата [или „истината като живопис“: *la vérité en peinture*] и ще ви я кажа“, той обръща внимание на това, че в този перформатив се обещава не един констатив, а друг перформатив (казването като правене от страна на Сезан-художника) и така тук обещанието повлича едно „перформативно допълнение“ (*supplémentarité performative*), отворено и отварящо до безкрай. Именно „възможността за този друг“, за другия перформатив, който е посочен като неопределен, прави обещанието обещание (вж. Jacques Derrida, *La vérité en peinture*, Paris: Flammarion, 1978, p. 7). Не е трудно да се прочете възможността за този друг като възможност за неударжане на обещанието, която – както беше посочено – по-късно ще се превърне в основна характеристика на самото обещание.

³ Jacques Derrida, *Demeure*, Paris: Galilée, 1997, p. 31.

⁴ Вж. Жак Дерида, *Гласът и феноменът*, прев. Кр. Кавалджиев, София: СЕМА-РШ, 2007, с. 97, 99; Jacques Derrida, *De la grammatologie*, Paris: